

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศิลปะหุ่นปั้นเมืองเพชร

ภูมิปัญญาคนเมืองเพชร

เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่โบราณกาล จะเห็นได้จากโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ยังคงปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน ความเจริญของเมืองเพชรบุรีส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความสามารถของคนเมืองเพชร ทั้งในด้านการบริหาร การปกครอง บ้านเมือง การทำมาหากิน การช่าง การศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรมแขนงอื่น ๆ โดยเฉพาะงานช่าง ชาวเมืองเพชรได้ชื่อว่าเป็นช่างฝีมือดีทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ผลงานของท่านยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะผลงานด้านศิลปกรรม ปรากฏอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรีมีชื่อเสียงและมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตรัสชมการช่างของเมืองเพชรที่วัดใหญ่สุวรรณารามว่า "...มหยุดที่วัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งเป็นที่ฉันชอบใจฝีมือช่างในวังนี้... พระในวัดนี้ตั้งแต่พระครูเป็นต้นไป เป็นช่างด้วยกันมาก รู้จักรักษาของเก่าดีเป็นอย่างยิ่ง..."¹

นอกจากผลงานในทางฝีมือช่างทั้งจิตรกรรมและประติมากรรมแล้ว ชาวเมืองเพชรยังได้ชื่อว่าเป็นช่างทำขนมได้หวานและอร่อยที่สุด จนน้ำตาลเมืองเพชรที่ทำจากตาลโตนดเป็นที่ลือชื่อ และรู้จักกันโดยทั่วไป

ม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิสกุล ได้ตรัสแล้วว่า "เมืองเพชรบุรีกับตัวฉันนี้: ยังจำได้ว่าได้ตามเสด็จพ่อ (สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) มาเมืองเพชรบ่อยครั้งที่สุด และยังติดใจฝีมือการปรุงอาหาร คาวหวาน ของชาวเมืองเพชรผู้มีรู่ลึ้ม เสด็จพ่อได้หาชาวเมืองเพชรคนหนึ่งให้มาสอนวิธีทำขนมหม้อแกง อันเป็นที่ลือชื่อเสียงของเมืองเพชรอยู่จนทุกวันนี้"

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสสมณเทวราชบุรี ในประกาศ ร.ศ.128 ฉบับที่ 5, 26

เมืองเพชรบุรีนั้น เขามีอะไรดี ๆ หลายนอย่างจริง ๆ และดียวอดเยี่ยมชนิดที่เทียบเป็น
"เพชร" ที่มีค่าสูงสมค่าเสียด้วย"²

ช่างเมืองเพชร

เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีช่างแขนงต่าง ๆ มากมายเมืองหนึ่ง ดังจะเห็นได้มรดกทางช่าง
ที่เป็นหลักฐานปรากฏแต่โบราณ แสดงให้เห็นถึงความสามารถ และมีมือในเชิงช่างเมืองเพชรใน
อดีตได้เป็นอย่างดี วิชาการช่างของไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานับร้อย
นับพันปี

ช่างไทยในสมัยโบราณมักจะเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นเลิศ ในสาขาวิชาช่างนั้น ๆ
และสามารถสร้างสรรค์งานให้เป็นที่ยอมรับได้ด้วยความสามารถของตนเองมากกว่าการทำตาม
คำสั่ง หรือตามความประสงค์ของผู้อื่น ช่างไทยโบราณจึงสามารถเนรมิตผลงานได้อย่างมีคุณค่า

สำหรับช่างแต่โบราณนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 พวก พวกหนึ่งเป็นช่างฝีมือที่อยู่ในรั้วในวัง
คอยรับใช้ทำงานกับกษัตริย์ และข้าราชการบริพาร ช่างพวกนี้เป็นช่างหลวง เป็นช่างฝีมือดี เพราะ
ได้รับการคัดเลือกมาแล้ว ส่วนช่างอีกพวกหนึ่งเป็นช่างพื้นเมือง ทำงานอยู่กับถิ่นที่อยู่ของตน และ
มักจะมีพระสงฆ์ร่วมอยู่ในช่างพื้นเมืองนี้ด้วย

ช่างเมืองเพชรจัดเป็นช่างพื้นเมืองที่ได้รับการเรียนรู้ ถ่ายทอดวิชาความรู้กันในหมู่
ของตน หรือสกุลของตน จึงทำให้ผลงานของช่างเมืองเพชรมีรูปแบบ มีลักษณะเฉพาะเป็นของตน
เอง เช่น สกุลช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม สกุลช่างวัดเกาะ สกุลช่างวัดพระทรง สกุลช่างวัดยาง
 ฯลฯ เป็นต้น

²ม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิสกุล, "เพชร," วชิระของสมาคมสหภูมิเพชรบุรี (กุมภาพันธ์
2512), 29.

ช่างทั้งสองประเภท คือช่างหลวงและช่างพื้นเมือง มักจะเรียนรู้กันในวงแคบ ๆ เป็นแบบพ่อสอนลูกมากกว่าวิธีอื่น ผู้ที่สนใจจะเป็นช่างจะต้องฝึกฝนด้วยการเป็นลูกมือช่าง หากความชำนาญเอาเองมากกว่าการสอนอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิชาการช่างของไทยอยู่ในวงจำกัด อย่างไรก็ตามช่างเมืองเพชร ก็ได้แสดงฝีมือในการสร้างงานศิลปกรรมชิ้นไว้เป็นจำนวนมาก

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเฉพาะสาขางานช่างปูนปั้น แม้ในบางครั้งอาจจะกล่าวเชื่อมโยงไปถึงงานของช่างเขียนบ้างก็ตาม ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่ช่างเขียนนั้น เป็นวิชาชีพฐานอย่างหนึ่งของช่างปูนปั้น จึงจำเป็นต้องขอกล่าวไว้เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัย โดยจะเริ่มต้นตั้งแต่ช่างสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งยังคงเหลือเพียงฝีมือฝากเอาไว้เท่านั้น ประวัติของเจ้าของผลงานยังไม่ปรากฏชัดว่ามี ณ ที่ใดบ้าง จะมีก็แต่สมัยรัตนโกสินทร์และปัจจุบันเท่านั้น

สมเด็จพระสังฆราชแดงโม

สมเด็จพระสังฆราชแดงโม หรือสมเด็จพระเจ้าแดงโม มีตำนานเล่าขาน สืบต่อกันมาว่า เดิมท่านชื่อทอง เป็นคนตำบลหนองขนาน อำเภอเมืองเพชรบุรี กำนักร้านพ่อแม่ อยู่กับพี่สาว วันหนึ่งเด็กชายทองดำข้าวหกจึงถูกพี่สาวลงโทษจึงได้ระเห่ร่อนเรื่อยมาจนถึงวัดใหญ่สุวรรณาราม และอยู่ที่วัดนั้นจนกระทั่งได้บวชเรียน เล่ากันว่าท่านมีปัญหาเลิศเรียนทางธรรมะจนสิ้นความรู้ของครู จึงได้เข้าไปเรียนต่อทางบาลีในกรุงเทพฯ นอกจากเรียนทางธรรมะเก่งแล้วท่านยังเป็นพระที่มีฝีมือทางการช่างอีกด้วย โดยในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นท่านได้เป็นแม่กองเดินทางไปซ่อมพระพุทธรูปที่สระบุรี ต่อมาได้รับพระทานสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช

ต่อมาเมื่อท่านมั่งคั่งด้วยสมณศักดิ์ และเนื่องจากเป็นที่ทรงโปรดของพระเจ้าแผ่นดินในเวลานั้น ท่านคิดถึงภูมิลาเนาของท่านจึงได้ถวายพระพรลาจะออกไปบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามที่เคยพำนัก คือวัดใหญ่สุวรรณาราม พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงอนุญาตและได้ถวายท้องพระโรงองค์หนึ่ง ท่านได้นำมาประดิษฐานเป็นศาลาการเปรียญของใหญ่สุวรรณาราม ตัวไม้และเสาไม้ใหญ่โตงดงามมาก ลวดลายที่เขียนและลายสลักก็ล้วนเป็นฝีมือของท่านทั้งสิ้น

แม้ว่าผลงานที่วัดใหญ่สุวรรณารามจะเป็นงานประเภทแกะสลักไม้ แต่จากการที่ได้สัมผัส ภาชนะช่างชั้นครู ไม่ว่าจะเป็นช่างสอย ช่างเห็น ช่างทองร่วง หรือแม้แต่ช่างเจลิ้ม ทุกคนต่างให้ คำตอบเหมือนกันว่าตนได้นำเอาลวดลายต่างๆ ที่มีอยู่ในวัดใหญ่สุวรรณารามนั้นเป็นแบบอยู่ ึ่งและ ยึดถือเป็นแบบฉบับ หรือเป็นครูเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

หลวงพ่อกุณี

หลวงพ่อกุณี เกิดที่บ้านปากทะเล อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวัยเด็ก ท่านได้ไปเป็นศิษย์ของ ชรว อินโช่ง (ช่างเขียนฝีมือชั้นครูของเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 3) วัด ราชบูรณะ กรุงเทพฯ ครั้นอายุครบบวชในปี พ.ศ. 2398 ท่านได้กลับมาอุปสมบทที่วัดมหาธาตุ แล้วมาจำพรรษาที่วัดพลับพลาชัยและได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัยในเวลาต่อมา

หลวงพ่อกุณี ท่านได้พัฒนาวัด และประกอบกิจอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม อย่างมากมาย ชื่อเสียงของท่านเป็นที่ศรัทธาแก่ชาวเพชรบุรี วัดพลับพลาชัยเจริญรุ่งเรือง นอก จากจะเป็นศาสนสถานที่สำคัญแล้ว ยังเป็นสถานที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บ สถานศึกษา และแหล่ง งานศิลปกรรมด้วย

ผลงาน

ด้านการแพทย์ หลวงพ่อกุณีได้ศึกษาวิชาการแพทย์แผนโบราณจากหลวงพ่อกง เจ้า อาวาสองค์ก่อน จนมีความสามารถในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะโรคตา เช่น ตาแดง ริดสีดวงตา และตาต้อทุกชนิด จนสามารถผ่าตัดต้อได้ทุกชนิด

ด้านการศึกษา หลวงพ่อกุณีได้จัดตั้งโรงเรียนวัดพลับพลาชัยขึ้นหลังหนึ่ง เป็นเรือน ไม้ชั้นเดียว 3 ห้องเรียน ท่านเป็นผู้อำนวยการ โดยให้พระที่ความรู้ด้านหนังสือมาช่วยสอน ต่อมาก็จ้างฆราวาสมาสอน เป็นที่น่าสังเกตว่าท่านจะไม่เก็บค่าเล่าเรียนแถมยังแจกเครื่องเรียน ทั้งหมดและนักเรียนก็อยู่กับวัดจนโตเป็นผู้ใหญ่ ต่อมากระทรวงธรรมการได้จัดครูมาช่วยสอน โดย รับเงินเดือนจากราชการ โรงเรียนวัดพลับพลาชัยนับเป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในความ อุปการะของสงฆ์อีกแห่งหนึ่ง ที่ได้ให้การอบรมสั่งสอนให้เด็กได้มีความรู้ อ่านออกเขียนได้ และ ปลุกฝังจริยธรรมให้เป็นคนดีออกไปประกอบอาชีพได้ ตรงตามความประสงค์ของหลวงพ่อกุณี

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2455 โรงเรียนวัดพลับพลาชัยได้ย้ายไปรวมกับโรงเรียนบำรุงไทยวัดคงคาราม และเรียกชื่อใหม่ว่า โรงเรียนตัวอย่างจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันคือโรงเรียนพรหมานุสรณ์

ด้านศิลปกรรม ผลงานของหลวงพ่อกุฑ์ ด้านศิลปกรรมนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งงานก่อสร้าง งานเขียน งานปั้น และงานแกะสลัก เช่น

- ผนังใหญ่
- ปิณฑก
- ภาพเขียนวัดมหาสมณาราม (วัดเขาวัง)
- พระพุทธรูป วัดพระพุทธรูป
- พระพุทธรูปถ้ำเขาหลวง
- ภาพพระพุทธรูปในวิหารหลวงวัดมหาธาตุฯ
- ทอสดมณฑ์
- ชุ่มประตูด

ฯลฯ

นอกจากนั้นหลวงพ่อกุฑ์ ยังสั่งสอนและฝึกฝนลูกศิษย์ของท่าน จนเป็นช่างที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น ครูทวน ตาลวันนา (ช่างเขียน) ครูพิน อินทร์ฟ้าแสง (ช่างปั้น) นายอยู่ อิมมี (ช่างปั้น) พระอาจารย์เป่าวัดพระทรง (ช่างเขียน) ครูเลิศ พ่วงพระเดช (ช่างเขียน) เป็นต้น หลวงพ่อกุฑ์ ท่านเป็นพระที่มักน้อย ท่านไม่สะสมวัตถุใด ๆ เมื่อท่านมรณภาพท่านมีทรัพย์สินคือ เครื่องใช้ที่จำเป็นส่วนตัวเท่านั้น ส่วนจุดบัจฉัยที่ได้จากภิกษุณเณรนั้น ท่านได้อุทิศไปในการอุดหนุนโรงเรียนวัดพลับพลาชัย และการบูรณะซ่อมแซมถาวรวัตถุไปจนหมดสิ้น คงเหลือไว้ในปัจจุบันนี้ก็คือ เกียรติคุณของท่านเท่านั้น

ขุนศรีวิงยศ (ขันธ เกิดแสงสี)

ขุนศรีวิงยศ เดิมชื่อ ขันธ เกิดแสงสี เกิดเมื่อ พ.ศ. 2402 ที่อำเภอเมืองเพชรบุรี เมื่อวัยเด็กท่านได้มาอยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เมื่อเติบโตขึ้นได้อุปสมบทที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เช่นกันท่านบวชอยู่นานหลายพรรษาจึงได้ลาสิกขาบท ออกมาประกอบอาชีพช่าง

วัดใหญ่สุวรรณารามเป็นวัดที่มีชื่อเสียงทางด้านวิปัสณาธุระและด้านการช่าง ชุนศรีวังยศ อยู่ที่วัดใหญ่มากตั้งแต่เด็ก จึงมีโอกาสเรียนรู้งานช่างจากผลงานศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัด และจากช่างทั้งพระและฆราวาสที่ทำงานช่างอยู่ในวัด ประกอบกับท่านมีนิสัยรักในการช่าง จึงทำให้ท่านเข้าใจและมีความสามารถในการช่างเป็นอย่างดี

ชุนศรีวังยศ เป็นลูกศิษย์ครูเสือ ซึ่งเป็นช่างฝีมือดี ครูเสือเป็นผู้สร้างพระอุโบสถวัดพระทรง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรัสชมว่า "งามดี"³ จึงได้เรียนรู้วิชาช่างเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ท่านยังได้รู้จักกับครูบัวช่างฝีมือดีที่วัดพระทรงอีก ดังนั้นการที่ท่านอยู่ในวัดที่เป็นวัดที่มีชื่อเสียงทางการช่าง ได้เป็นลูกศิษย์ช่างเอก และร่วมงานกับช่างฝีมือดี (ทั้งบรรพชิตและฆราวาส) มีผลให้ท่านมีความรู้ และมีประสบการณ์ทางการช่างอย่างมาก

ชุนศรีวังยศเป็นผู้มีความสามารถในทางการช่างและมีความคิดสร้างสรรค์ที่จะสร้างผลงานให้แปลกใหม่ไปจากเดิม ท่านทำงานอย่างละเอียดประณีต และมีคุณค่าทางศิลปะ ถูกต้องตามหลักวิชาการ ผลงานของท่านจึงงดงามมาก นอกจากนี้ท่านยังได้ให้คำแนะนำ หรือเป็นที่ปรึกษาทางการช่าง แก่ช่างที่มาขอคำแนะนำเสมอ เช่น ช่างสอย ศิลปะกอบ ช่างเจลิมนั่งแดง ช่างเห็น เกศรา⁴ เป็นต้น นับเป็นการถ่ายทอดความรู้วิชาช่างให้แพร่หลายและยืนยาวต่อไป

ผลงาน

ชุนศรีวังยศ มีผลงานปรากฏตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ส่วนใหญ่เป็นงานก่อสร้างและแกะสลัก ผลงานของท่านมีมากที่วัดใหญ่และวัดพระทรง (ทำร่วมกับอาจารย์เป้า วัดพระทรง) มีผู้กล่าวว่าท่านเป็นช่างวัดใหญ่และวัดพระทรง ผลงานที่สำคัญตามวัดต่าง ๆ ได้แก่

- วัดพระทรง กุฏิ ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ หอไตร มณฑปธรรมาสน์ ตู้พระไตรปิฎก
- วัดแรก ธรรมาสเทศน์ ชุกชีปูนปั้นพระประธาน ศาลาการเปรียญ
- วัดพลับพลาชัย พระอุโบสถ ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ (หลังเก่าปัจจุบันถูกไฟไหม้)

³ สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ (เยี่ยม) กันตมนิโก, เจ้าอาวาสวัดพระทรง 5 มีนาคม 2536.

⁴ สัมภาษณ์ ช่างเจลิมนั่งแดง, 5 มีนาคม 2536.

- วัดคงคาราม สร้างมณฑป
- วัดลาด สร้างธรรมาสน์ ฯลฯ
- วัดใหญ่สุวรรณาราม ชุนศรีวังยศได้ร่วมมือกับพระครูมหาวิหาราภิรักษ์ (นุ) และ

พระที่เป็นช่างของวัดใหญ่สุวรรณาราม ปฏิสังขรณ์โบราณวัตถุ โบราณสถานในวัด เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง หอสวดมนต์ ศาลา ซุ้มประตู งานชิ้นสำคัญคือระเบียงวิหารครอบพระอุโบสถ ซึ่งท่านเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างเอง

ด้วยความสามารถทางการช่างของชุนศรีวังยศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเหรียญราชรุจิ กาไหล่ทอง แก่ชุนศรีวังยศ เมื่อวันที่ 16 กันยายน ร.ศ.128⁵ ชุนศรีวังยศถึงแก่กรรมเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน

ครุฑิน อินฟ้าแสง

ครุฑิน อินฟ้าแสง ท่านเกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2438 ที่อำเภอเมืองเพชรบุรี บิดาชื่อนายผ่อง มารดาชื่อนางพงษ์ ท่านเริ่มเรียนหนังสือตั้งแต่อายุ 5 ขวบ จนจบชั้นมูล 3 ซึ่งเป็นการชั้นสูงสุดของโรงเรียนประถมศึกษาในสมัยนั้น ท่านมีนิสัยรักการอ่านหนังสือ รักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง หลังจากเรียนจบชั้นมูลสามแล้ว ท่านไม่ได้เรียนต่อแต่ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิชาที่ท่านสนใจได้แก่ ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ ความรู้ทั่วไปและภาษาไทย ท่านเรียนรู้งานช่างในครอบครัว จากการสังเกตแล้วลองหัดทำด้วยตนเอง เช่น การทำอาหารคาวหวาน การถักโครเชต์ การปัก การประดิษฐ์ ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง ซึ่งงานเหล่านี้ท่านทำได้อย่างดี ท่านมีความสนใจในงานศิลปะ ซึ่งท่านได้ศึกษาด้วยตนเอง โดยเริ่มหัดเขียนภาพเลียนแบบลายรดน้ำจากตู้พระธรรมบนหอสวดมนต์วัดมหาธาตุฯ ท่านจับงานศิลปะด้วยใจรักและสนใจจริง ๆ ไม่มีผู้สอน แต่ได้ฝึกหัดเขียนบ่อย ๆ ไม่ช้าก็ทำได้ดี

⁵จังหวัดเพชรบุรี, สมุทรเพชรบุรี 2525, หน้า 144.

ท่านบวชเณรเมื่ออายุ 15 ปี ทำให้ได้มีโอกาสเรียนพระธรรมวินัยและศึกษาภาษาบาลี สันสกฤต และเขมรจนอ่านแปลได้ดี และก็ได้บวชพระต่อไปเมื่ออายุครบ ในช่งนี้ท่านได้ฝึกหัดแทงหยวก และแกะเครื่องสด ท่านสามารถแกะเครื่องสดเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ผลไม้ สัตว์ ด้วยฝักทอง มันแกว มันเทศ และมะละกอเป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังสามารถแกะสลักไม้เป็นลวดลายต่าง ๆ ได้อีก เช่นลวดลายแกะสลักที่ช่องลมบ้านของท่าน ท่านเริ่มสนใจงานช่างตั้งแต่บวชจากนิสัยช่างสังเกตและความสามารถในทางช่าง ทำให้ท่านสามารถตามที่ท่านสังเกตเห็นได้ เจ้าอธิการวัดมหาธาตุฯ ได้ให้ท่านช่วยงานช่าง เช่น เขียนภาพ สลักหยวก ทำให้ท่านมีประสบการณ์มากขึ้น

เมื่อท่านลาสิกขาบทแล้ว ท่านได้ทำงานช่างมากขึ้น งานที่ทำบ้าคือ งานสลักหยวกเพื่อใช้ในงานสถาปัตยกรรม ท่านได้เริ่มงานเขียนภาพ โดยเขียนภาพเหมือนของพ่อตาของท่าน และท่านเขียนภาพอย่างจริงจัง เมื่อท่านได้รับมอบหมายจากท่านอธิการวัดมหาธาตุฯ ให้เขียนภาพผนังพระอุโบสถวัดมหาธาตุ เนื่องจากท่านเรียนทางช่างด้วยตนเอง ท่านจึงให้ครูทวน ตาลวันนา เป็นผู้กระทำพิธีครอบครุให้และมอบตัวเป็นศิษย์ขอคำแนะนำในการเขียนภาพให้ด้วย ท่านมีผลงานหลายด้าน เช่น ปั้น แกะสลัก เขียนภาพและคำประพันธ์^{๑๑}

ผลงาน

ผลงานของท่านที่มีปรากฏตามวัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นงานเขียน และงานปูนปั้น คือ

- วัดมหาธาตุฯ เขียนภาพผนัง มารวิชัย ทศชาติ และเทพชุมนุมที่วิหารหลวง ออกแบบแปลนเพื่อซ่อมพระปรางค์ ควบคุมดูแลการซ่อมพระปรางค์ ปั้นภาพลึงชี้ยักษ์ ลึงชี่สิงห์ เพื่อตกแต่งส่วนบนของพระปรางค์ ปั้นยักษ์เฝ้าประตูทางขึ้นสู่พระปรางค์ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในปัจจุบัน ปั้นหน้าจั่วซุ้มประตูวัด ซุ้มประตูวิหารคด
- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขียนภาพรามเกียรติ์ 1 ห้องในวิหารคด
- วัดสระเกศ ปั้นลวดลายหน้าบันวิหารหลวงพ่อโต 8 หน้าบัน
- วัดสามพระยา เขียนภาพ

^{๑๑}จังหวัดเพชรบุรี, สมุทรเพชรบุรี 2525, หน้า 150-151.

- วัดเกาะหลัก ปีนชัมจรนัมพระอุโบสถ
- วัดพระทรง พระพุทธรูปหน้าพระอุโบสถ
- วัดคั่นกระได จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปีนหน้าบัน ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง แทนพระประธานเสมา พระอุโบสถ
- วัดลัปลงลาชัย ปีนหน้าบันพระวิหาร (ภาพที่ 10)

นอกจากนี้ท่านยังมีผลงานอื่น ๆ อีกคือ ในปี พ.ศ.2475 ท่านได้รับรางวัลการเขียนภาพ จากการส่งภาพวิวชื่อ "ชาวนาคือกระดูกสันหลังของประเทศ" ในงานประจำปีของจังหวัดเพชรบุรี ท่านใช้เวลาว่างเขียนภาพไทย คือ แบบแปลนบ้านทรงไทย บ้านสมัยใหม่ แบบเมรุและแบบศาลาวัด หรือसानเครื่องจักรสานต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2491 ท่านได้เขียนภาพรามเกียรติ์ เขียนจากจินตนาการจากบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ของรัชกาลที่ 1 โดยถอดความออกมาเป็นโคลงได้ประมาณ 350 โคลง แล้วจึงถ่ายทอดความในโคลงเหล่านั้นออกมาเป็นภาพ ภาพเขียนชุดนี้มีประมาณ 70 ภาพ ซึ่งท่านได้เปิดแสดงที่บางกระบือแกลลอรี่ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2508 โดยมีพระยาอนุমানราชธนะ เป็นประธานในพิธีเปิดงาน

ครูพิน อินฟ้าแสง เป็นช่างศิลป์ไทยซึ่งมีความสำคัญต่อท้องถิ่นมาก ท่านเป็นช่างศิลป์ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนและใช้ชีวิตอย่างช่างศิลป์ของท้องถิ่นโดยแท้จริง ท่านเกิด ศึกษา ทำงาน และถึงแก่กรรมในเพชรบุรี ได้อุทิศชีวิตและผลงานแก่ท้องถิ่นของท่านเป็นเวลาอันยาวนานในฐานะผู้มีอาชีพทางช่างศิลป์แบบไทย ท่านเสียชีวิต เมื่ออายุได้ 77 ปี ท่านเป็นผู้ดำรงชีวิตด้วยเกียรติและคุณงามความดี ควรที่จะเป็นตัวอย่างของชนรุ่นหลังสืบไป

นายแป้ว บำรุงนุทธ

นายแป้ว บำรุงนุทธ เคยเป็นศิษย์หลวงพ่อกุฎีวัดลัปลงลาชัย เดิมเป็นนักเชิดหุ่นมาก่อน ภายหลังได้เลิกเชิดหุ่นมาเอาดีทำงานปูนปั้น และแกะสลักหยวก นายแป้วมีภรรยาสองคน คือนางเพียร (พี่) และนางพงษ์ (น้อง) ไม่มีบุตรด้วยกันทั้งสองคน ต่อมาภรรยาได้เสียชีวิตลงทั้งสองคน นายแป้วจึงอยู่คนเดียวมาตลอด โดยอาศัยวัดปากคลองอยู่ ช่วงหลังมาอาศัยอยู่กับญาติ

บ้านใกล้วัดพลับพลายชัย ใกล้กับศาลาคามวาสีปัจจุบัน⁷

ผลงาน

- หุ่นเชิด ทราบว่าหุ่นเชิดมีอยู่ด้วยกัน 3 ชุด
 - ชุดที่ 1 ชุดใหญ่อยู่ที่บางลี่ จังหวัดสมุทรสงคราม
 - ชุดที่ 2 ชุดกลาง อยู่ที่บ้านลาด ไม่ทราบแน่ชัดว่าอยู่บ้านใคร
 - ชุดที่ 3 ชุดเล็ก อยู่ที่บ้านนายยอด ปันสี เลขที่ 48 ตำบลคลองกระเซง อำเภอมืองเพชรบุรี
- ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดปากคลอง
- ปูนปั้นซุ้มประตูพระอุโบสถวัดพลับพลายชัย (ภาพที่ 11)

ฯลฯ

ความจริงแล้วผลงานปูนปั้นของ นายแป้ว บำรุงพุทธ นั้นมีอยู่อีกหลายวัด แต่เนื่องจาก นายแป้วไม่มีญาติ และเป็นคนที่ดื่มไปทำงานไป ในที่สุดโรคภัยก็คุกคามจนเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2488 เรื่องราวต่าง ๆ จึงมีอยู่น้อยมาก

นายสอย ศิลปะกอบ

ช่างสอย ศิลปะกอบ อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 5 ตำบลไร่ส้ม อำเภอมืองเพชรบุรี ปัจจุบันอายุ 68 ปี มีบุตร 5 คน คู่พ่อของช่างสอยนั้นเป็นช่างไม้ ช่างสอยเรียนจบชั้นประถมศึกษา 4 ที่โรงเรียนวัดถ้ำแก้ว ชอบวิชาวาดเขียนมาตั้งแต่เด็ก ๆ ได้อาศัยภาพรวมเกียรติ์จากช่องบุรีฉีกหัตวาด ต่อมาได้บวชอยู่ที่วัดพระนอน (วัดพระพุทธไสยาสน์) ในขณะบวชอยู่ที่วัดพระนอนก็ได้พบตู้พระไตรปิฎกใบหนึ่งงดงามมาก ได้ฝึกหัตวาดลายจากตู้พระไตรปิฎกใบนี้ นอกจากนั้นก็ยังสามารถไป

⁷สัมภาษณ์ ประสม สุสัทธิ (ช่างเขียนฝีมือชั้นครูในปัจจุบัน), 5 มีนาคม 2536.

แต่รูปเขาแกะสลักไม้และทำเมรุกันที่วัดยาง ช่างสอยบอกว่าที่วัดยางตอนนั้นเขาทำเป็นโรงเรียน การช่าง (โรงเรียนช่างไม้แห่งแรกของเพชรบุรี ปัจจุบันคือวิทยาลัยเทคนิคเพชรบุรี) อยากจะ เรียนกับเขาแต่เกรงใจท่านเจ้าอาวาสวัดพระนอนก็เลยได้แต่ไปเที่ยวแอบดูเขาทำแล้วก็มาฝึกหัด ด้วยตนเอง นอกจากที่วัดยางแล้วช่างสอยเคยได้ไปเที่ยวที่วัดพลับพลาชัยได้พบกับ ครูนิพนธ์ วนฟ้าแสง และวัดต่าง ๆ ที่มีปูนปั้นช่างสอยได้จำแบบอย่างและนำมาฝึกหัดอยู่เนือง ๆ เมื่อลาเพศบรรพชิต แล้วก็ได้ไปเป็นลูกมือช่างปูนกับลุงพุ่ม กลิ่นอุบล บ้านลาด

การทำงานของช่างสอย ชอบทำตามแบบโบราณ ท่านมีความเข้าใจเรื่องลายอย่าง ลึกซึ้ง มีเหตุผลในการออกลายอย่างดียิ่ง เป็นตัวของตัวเอง มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนะที่ กว้างไกลคือช่างสอยอยากให้ช่างปูนปั้นมีการจัดตั้งกันเป็นสมาคมหรือกลุ่มวิชาชีพกันขึ้น เพื่อให้ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการเฉลียวงานกันทำ^๑

ผลงาน

- หน้าบันพระอุโบสถวัดเขาสมรบัง
- ชุ่มประตู่ หน้าต่าง พระอุโบสถวัดหนองจอก
- ชุ่มประตู่วัดหนองไม้เหลือง
- ชุ่มประตู่พระอุโบสถ ฐานซุกชีพระประธาน ทอระฆัง วัดไกรลาศ หัวหิน

ประจวบคีรีขันธ์

- หน้าบัน ชุ่มประตู่ หน้าต่าง พระอุโบสถ วัดท่าตำหนัก นครปฐม
- ชุ่มทางเข้าถ้ำเขาย้อย

ฯลฯ

^๑สัมภาษณ์ สอย ศิลปะกอบ, 7 มีนาคม 2536.

ช่างเห็น เกศรา

ช่างเห็น เกศรา เกิดเมื่อ ปีมะแม เดือน 4 อายุ 63 ปี ที่ตำบลบางจาน อำเภอเมืองเพชรบุรี ภรรยาชื่อ นางปรารค์ มีบุตรด้วยกัน 11 คน ในจำนวนนี้ 6 คนได้ประกอบอาชีพเป็นลูกมือของพ่อมาตั้งแต่ออกจากโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อช่วยกันหารายได้จุนเจือครอบครัว

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 128 หมู่ที่ 1 ตำบลบางจาน อำเภอเมืองเพชรบุรี ช่างเห็น เรียนหนังสือจบชั้นประถม 3 ที่โรงเรียนบางจาน มีความรู้ศิลปะรอบตัว มีความสามารถเชิงกระบี่กระบอง เล่นและเป็นครูสอนได้ครบเครื่องทุกอาวุธ ทั้งนี้ได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดมาจากปู่

ช่างเห็น มีความสนใจเรื่องวาดเขียนมาตั้งแต่อายุประมาณ 15-16 ปี ครั้งหนึ่งมาเที่ยวที่วัดลาด ได้พบกับนายเล็ง เขยสุวรรณ กำลังเขียนภาพอยู่ที่วัดลาดก็ชอบใจพูดคุยกับช่างเล็งและก็ได้มาดูช่างเล็งเขียนภาพทุกวัน แล้วกลับไปฝึกฝนด้วยตนเองที่บ้านทำอยู่อย่างนั้นไม่นานช่างเห็นก็สามารถเขียนภาพเหมือนได้ เคยรับจ้างเขียนภาพเหมือนแต่เขียนอยู่ได้ไม่นาน ก็พบกับช่างย้ง คนหนองจอกซึ่งเป็นช่างปูนมารับจ้างทำปูนอยู่ในตลาดเพชรบุรี ช่างเห็นจึงขอสมัครเป็นลูกมือ ในขณะนั้นก็หัดปั้นปูนไปด้วย จนกระทั่งออกมารับงานด้วยตนเอง และได้พัฒนาฝีมือโดยการดูผลงานของช่างรุ่นเก่า ๆ ในเมืองเพชรซึ่งมีอยู่มากมายหลายวัด ช่างเห็นเล่าให้ฟังว่า งานแรกที่รับก็คือ งานปูนปั้นที่วัดโพทัยมณีซึ่งเป็นวัดใกล้บ้าน โดยมีอาจารย์เชื้อเจ้าอาวาสคอยให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุนช่างเห็นตลอดมา ในขณะที่ทำงานอยู่ที่วัดโพทัยมณีนั้นช่างเห็นก็ยังถือโอกาสสมาคมแบบลายที่วัดใหญ่และวัดพระทรงอยู่เป็นประจำ ช่างเห็นถือว่าลายปูนปั้นที่วัดใหญ่สุวรรณารามนั้นเป็นเสมือนครูใคร ๆ ก็มาดูกันทั้งนั้นและจำแบบอย่างเอาไปทำ ช่างเห็นยังได้เล่าให้ฟังต่อไปอีกว่า ในสมัยนั้นที่วัดใหญ่สุวรรณารามและที่วัดพระทรงนั้นมีช่างอยู่หลายคน โดยเฉพาะช่างแกะสลักไม้มีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง ที่วัดยางก็มีอยู่ไม่น้อย ช่างสมัยก่อนจะรับงานกันอยู่ตามวัดเหล่านี้มีคนมาว่าจ้าง โดยบอกว่าเอาแบบวัดโน้นวัดนี้

ช่างเห็นยังนิยมใช้สูตรปูนปั้นโบราณ โดยถือว่าของโบราณนั้นคือครู ช่างเห็นมีความกตัญญู ในการปั้นภาพประกอบลาย ผลงานส่วนใหญ่ เป็นงานปูนปั้นหน้าบัน และส่วนประกอบอาคารต่าง ๆ มากมาย (ภาพที่ 12)

ผลงาน

- วัดกุยบุรี ประจวบคีรีขันธ์
- วัดเกาะหลัก ประจวบคีรีขันธ์
- วัดชมพูพน อำเภอเมืองเพชรบุรี
- วัดท่าคอย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี (ภาพที่ 13)
- วัดแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
- วัดหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองเพชรบุรี
- วัดท่าตำหนัก นครปฐม
- วัดลำเลียง กุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- วัดปากน้ำปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- วัดสวนสันติ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (ภาพที่ 14)

ฯลฯ

ช่างทองร่วง เอ็มโฆษฐ์

ช่างทองร่วง เอ็มโฆษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2486 เป็นบุตรคนที่สอง ของ นายศ นางลำลี เอ็มโฆษฐ์ บ้านเดิมอยู่สมุทรสงคราม มีพี่น้อง 4 คน เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดโตนดทราย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดบางใหญ่ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม สอบนักธรรมตรี โท เอก ได้ตามลำดับ ต่อมาเข้าเรียนภาษาบาลีที่วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรีในระหว่างที่บวชอยู่นั้นได้หัดเขียนลายไทยจากพระมหาเสวก จันทร์แดง ครั้นปี พ.ศ. 2504 ก็ลาสิกขาจากสามเณร แล้วสมัครตัวเป็นศิษย์ หัดงานปูนปั้นอยู่กับ อาจารย์ผิน อินฟ้าแสง ที่วัดมหาธาตุเพชรบุรี ฝึกหัดปั้นอยู่ 3 เดือน ครูผินก็

ให้ไปช่วยอาจารย์อาภรณ์ อินฟ้าแสง เขียนภาพผนังโบสถ์วัดบางขวาง นนทบุรี¹⁰

เนื่องจากช่างทองรุ่งเป็นคนหัวดี นอกจากจะฝึกฝนและพยายามศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองแล้ว ยังพยายามจดจำวิธีการทำงานของช่างอื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้นช่างทองรุ่งจึงสามารถทำงานเป็นทั้งช่างปั้น ช่างรัก ช่างปิดทองร่องกระจกได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังสามารถออกแบบงานศิลปะต่าง ๆ ได้และสามารถถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ฝึกสอนศิษย์ จนสามารถทำงานปั้นได้ดีหลายคน

ผลงาน

- ช่อมงานปูนปั้นพระทรงเครื่องในพระระเบียงวัดมหาธาตุ เพชรบุรี
- แกะสลักลายหน้าบันศาลาการเปรียญ วัดมหาธาตุ
- ออกแบบและปั้นลายทอระฆัง วัดมหาธาตุ
- ช่อมพระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ
- ช่อมพระพุทธรูปในพระระเบียงวัดมหาธาตุ.....(ภาพที่ 15)
- ออกแบบปั้นลายวิหารหลวงหลวงพ่ออุทอง วัดมหาธาตุ(ภาพที่ 16)
- ออกแบบกำแพงแก้ว ช่อมซุ้มประตูพระอุโบสถ ช่อมลาย วัดเขานันไดอิฐ
- ปั้นลวดลายศาลหลักเมือง.....(ภาพที่ 17)
- ช่อมพระวัดเกาะ
- ศาลาพระ จังหวัดราชบุรี
- เป็นผู้เชี่ยวชาญซ่อมแซม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ใน

พระบรมมหาราชวัง

- ในปี พ.ศ.2528 ได้รับยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่น ภาคกลาง จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ฯลฯ

¹⁰สัมภาษณ์ ทองรุ่ง เอ็มโอสถ์, 5 มีนาคม 2536.

ผลงานปูนปั้นของช่างทองร่วง เอ็มโอบุส ได้พัฒนารูปแบบ แนวคิด ไปกว้างไกล โดยพยายามสอดแทรกเนื้อหา เหตุการณ์ปัจจุบันลงไปไว้ในผลงานด้วยเสมอ จนมองดูแปลกตา และเป็นที่กล่าวขานกันอยู่เสมอ.....(ภาพที่ 18)

ช่างเจลิม พึ่งแดง

ช่างเจลิม พึ่งแดง เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2487 อายุ 49 ปี บิดาชื่อ นายโพธิ์ มารดาชื่อ นางช่วย มีพี่น้อง 6 คน เกิดที่บ้านเขาสมรบัง ตำบลหนองปลาไหล อำเภอเขาชัยวง จังหวัดเพชรบุรี ช่างเจลิมเป็นบุตรคนที่ 3 และคนที่ 4 ซึ่งฉลองทำงานปูนอยู่ด้วยกัน

วัยเด็กเรียนจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดหนองปลาไหล มาเรียนต่อมัธยม 1-6 ที่โรงเรียนศึกษาปัญญา และไปเรียนต่อมัธยมปีที่ 7-8 ที่โรงเรียนอรุณประดิษฐ์แต่ไม่ผ่าน ชอบวาดเขียนเป็นชีวิตจิตใจ เรียนและฝึกหัดเขียนภาพด้วยตนเองจนสอบได้วาดเขียน ตริ วาดเขียนโท ตามลำดับประกอบกับได้พบกับ ครูสนิท อินฟ้าแสงที่วัดพลับฯ และอาจารย์เลิศ พ่วงพระเดช ได้พูดคุยและซักถามท่านเหล่านี้เรื่อยมา ในระยะนั้นก็กลับไปปั้นปูนที่วัดหนองปลาไหลกับชงยัง ต่อมาช่างยังไม่ยอมมาทำ ช่างเจลิมจึงรับงานเองเรื่อยมาด้วยความวิริยะ และใจรักจึงทำให้ งานปูนปั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และนี่คือจุดเริ่มต้นของช่างเจลิม พึ่งแดง¹¹

ผลงาน

- ปูนปั้นหน้าบันโบสถ์วัดหนองปลาไหล
- ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดคงคาราม (ภาพที่ 19)
- ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดท่ากระเทียม อำเภอท่ายาง เพชรบุรี
- พ.ศ. 2524 เป็นผู้เชี่ยวชาญซ่อมแซมพระปรางค์วัดอรุณเรขาราม กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2526 เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดชะอำ อำเภอชะอำ เพชรบุรี

¹¹สัมภาษณ์ เจลิม พึ่งแดง, 5 มีนาคม 2536.

- เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวังยาว กุญบุรี ประจวบคีรีขันธ์
- ชุ้มประตูดังคาราม
- ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดในกลาง (ภาพที่ 20)

ฯลฯ

ปัจจุบันช่างเจลิม ฟิงแดง อยู่บ้านเลขที่ 69/2 ท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี คู่ชีวิต ชื่อประทุม ฟิงแดง มีบุตรด้วยกัน 4 คน คนโตจบมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประติมากรรมปูนปั้นในจังหวัดเพชรบุรี

ปูนปั้น เป็นกรรมวิธีสร้างสรรค์งานช่างประเภทหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ โดยใช้ปูนทำมาจากเปลือกหอยเผาไฟ (ปัจจุบันใช้ปูนขาวแทน) ผสมน้ำอ้อยหรือสิ่งอื่น ๆ เช่นน้ำมันตั้งอ้ว แต่มีปูนผสมเป็นส่วนใหญ่ ปูนผสมน้ำอ้อยจะมีความเหนียวสามารถปั้นเป็นรูปต่าง ๆ ได้ และเมื่อแห้งแล้วจะแข็งตัว ทนแดดทนฝนได้ดี ปูนปั้นนี้ส่วนมากใช้ปั้นเป็นเครื่องตกแต่งประกอบอาคารสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมซึ่งมีทั้งเป็นลวดลาย เป็นรูปคน รูปสัตว์ต่าง ๆ ไปจนถึงพระพุทธรูป ดังปรากฏอยู่ตามโบราณวัตถุ โบราณสถานของไทยมากมายหลายแห่ง ปูนปั้นนิยมใช้กันมากในสมัยโบราณก่อนที่จะมีซีเมนต์ใช้ เพราะปูนปั้นสามารถทำเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้อ่อนช้อยอย่างไรก็ได้และสามารถทำลวดลายตกแต่งประดับอาคาร ทางสถาปัตยกรรมเลียนแบบเครื่องไม้ได้อย่างดีอีกด้วย

งานศิลปะปูนปั้นนับเป็นงานสกุลช่างสาขาหนึ่งของเมืองเพชรบุรีที่สืบทอดกันมามิขาดสาย ส่วนใหญ่เป็นงานที่เกี่ยวกับศาสนาซึ่งผูกพันอยู่กับวัด จึงทำให้เกิดกลุ่มช่างปูนปั้นตามวัดต่าง ๆ ของเพชรบุรี อาทิ กลุ่มช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม กลุ่มช่างวัดเกาะ กลุ่มช่างวัดพระทรง เป็นต้น แต่ละกลุ่มช่างก็มักเน้นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนให้เด่นชัดเป็นพิเศษ ซึ่งเมื่อพบเห็นผลงานก็จะสังเกตเห็นได้ทันทีว่าเป็นฝีมือของกลุ่มช่างวัดใด

ศิลปะปูนปั้นของเพชรบุรีที่ช่างปัจจุบันยกย่องว่าเป็นฝีมือชั้นครู และช่างแต่ละคนแต่ละกลุ่มต่างแวะเวียนไปศึกษาอยู่เสมอ เป็นฝีมือช่างปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์ ดังจะได้ลำดับต่อไปนี้

ปูนปั้นเมืองเพชรบุรีสมัยอยุธยาตอนปลาย

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม (ภาพที่ 21)

วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นวัดเก่าแก่มาแต่โบราณ ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างมาแต่เมื่อใด ทราบกันแต่เพียงว่า สมเด็จพระสังฆราช (แดง โม) เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ขึ้นภายหลัง บางท่านสันนิษฐานว่าอยู่ในราวแผ่นดินพระพุทธเจ้าเสด็จ บางท่านก็ว่าน่าจะเป็นแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศหรือในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

วัดใหญ่สุวรรณาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี มีถนนพวงษ์สุริยาเลียบบนด้านกำแพงวัด ด้านทิศเหนือมีซุ้มทางเข้าทรงมงกุฎ 3 ซุ้ม เมื่อเข้าไปในบริเวณวัดจะเห็นเสนาสนะกว้างใหญ่ มีถาวรวัตถุศิลปกรรมสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ให้ชม เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอไตรกลางน้ำ หอไตรสองชั้น หอระฆัง กุฏิสงฆ์ แต่ละสิ่งแต่ละอย่างล้วนแปลกตา น่าชม น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม มีลักษณะรูปแบบเป็นปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลาย สังเกตได้จากการปั้นลวดลาย กระหนกอ่อนพริ้ว แตกก้าน แตกกอ ออกกล เยนกลมกลมนกันกันอย่างดีเยี่ยม ภาพประกอบลายก็มีกนิมเป็นรูปครุฑ รูปนารายณ์ทรงครุฑ และรูปนารายณ์เหยียบบ่อสุรเป็นส่วนมาก (ภาพที่ 22)

- หน้าบันพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก ปั้นเป็นลายกระหนกก้านชด ภาพประกอบลายเป็นภาพครุฑขี้นมือจับก้านกระหนกอยู่ตรงกลางด้านล่างของหน้าบันเหนือศรีษะครุฑปั้นเป็นพุ่มทางโต เรียงลดหลั่นกันเป็น 3 พุ่ม กระหนกก้านชดมีวนตัวเรียงกัน 3 วงแตกเป็นช่องทางโต ก้านลายไหลเลื้อยลวดสอดคล้องกันโดยตลอด ตั้งกระหนกไหวพริ้วสวยงามมาก พื้นลายกระจกประดับด้วยกระจกสีฟ้าคราม ช่วยขับให้ลายปูนปั้นดูเด่นชัดอย่างน่าชม

- หน้าบันพระอุโบสถด้านทิศตะวันตก ปั้นเป็นรูปพระนารายณ์เหยียบบ่อสุร อสุรนั้นประนมมืออยู่บนดอกบัว ประกอบด้วยลายซุ้มพุ่มทางโต ซึ่งแตกช่ออ่อนพริ้วเรียงกันไป พื้นลายประดับด้วยกระจกสีฟ้า อย่างเดียวกับด้านหน้า ประกอบกับลักษณะของกรอบหน้าบันอ่อนตัวตามรูปแบบของหลังคาพระอุโบสถ เป็นการบังคับให้ลายปูนปั้นดูเด่นชัดยิ่งขึ้น

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดสระบัว

วัดสระบัวสร้างมาแต่สมัยอยุธยา ศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม คือ พระอุโบสถ พัทธสีมา และพระปรางค์ คุณค่าทางประติมากรรม คือพระพุทธรูป ลายปูนปั้น ซึ่งมีรายละเอียดประณีต สวยงามจับตามาก คุณค่าทางด้านจิตรกรรมคือ ภาพเขียนทวารบาล ภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างการซ่อมแซมของกรมศิลปากร) ภาพเขียนตามเพดาน วัดสระบัวตั้งอยู่เชิงเขาวังด้านทิศตะวันออก มีถนนศิริรัฐยาเลียบผ่าน ทิศเหนือติดต่อกับวัดรัตนตรัย ทิศใต้ติดต่อกับวัดพระนอน (ภาพที่ 23)

ปูนปั้นหน้าบันทิศตะวันออก (ภาพที่ 24) เป็นภาพพระนารายณ์เหยียบอสุรีประกอบด้วยลายกระหนกน่มช่อทางโต ลักษณะการวางลายภาพปูนปั้นคล้ายกันกับลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ด้านทิศตะวันตก แต่งลายเถาและน่มช่อทางโตเล็กกว่าอาจเป็นเพราะตัวโบสถ์วัดสระบัวเป็นโบสถ์หลังเล็ก ส่วนอื่นจึงต้องเล็กตามไปด้วย พื้นลายประดับด้วยกระจกลีฬาปูนปั้นที่หน้าอุตปิกนก ปั้นเป็นลายก้านชด ช่อลายเป็นภาพครุฑ นอกจากจะมีลายปูนปั้นหน้าบันแล้ว ยังมีปูนปั้นฐานเสมา (ภาพที่ 25) เสมอองค์ใหญ่ด้านหน้ายังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มากกว่าองค์อื่น ๆ ฐานเสมาทำเป็นฐานสองชั้น แต่ละชั้นมีภาพมารแบกฐานเสมาอยู่โดยรอบภาพมารฐานล่างทำเป็นภาพยักษ์และภาพครุฑ แบกฐานบน ลักษณะทำทางแสดงความรู้สึกได้ดีตลอดองค์เสมายังประกอบไปด้วยลวดลายปูนปั้น สอดลายด้วยการปิดกระจกลีฬาอย่างงดงาม ปูนปั้นฐานเสมาวัดสระบัว นับเป็นปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลายที่จัดว่างดงามที่สุด ที่หลงเหลือให้เห็น เพียงแห่งเดียวในเพชรบุรี

ปูนปั้นหน้าพระอุโบสถ วัดเขานัน ไตอิฐ

วัดเขานัน ไตอิฐ ตั้งอยู่บนยอดเขานัน ไตอิฐ สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีถนนบันไดอิฐเลียบผ่านเชิงเขา เป็นวัดที่มีชื่อเสียงรู้จักกันดีในสมัยหลวงพ่อด่าง (พระครูญาณวิลาส) โดยเฉพาะเหรียญหลวงพ่อด่างเป็นที่นิยมในหมู่ผู้มีศรัทธาของชล้งทั่วไป สิ่งแปลกและสำคัญกับวัดมาโดยตลอดก็คือ โบสถ์เมี้ยน้อยเมี้ยนหลวง ซึ่งมีตำนานเล่าขานกันมา อันที่จริงเป็นโบสถ์ 1 หลัง และวิหารอีก 1 หลัง ขนาดไม่ใหญ่นักและตั้งอยู่ปลายสะพานตัดตั้งเปลวไฟ ถัดจากลายน่มเป็นลายกระหนกก้านชดช่อทางโต ออกตัวลายได้แน่นกระชับประสานกลมกลืนกันดี และลายปูนปั้นที่

จั่วเหลี่ยม (บางที่เรียกว่าหน้าอุคปิคนก) ปั้นเป็นเกากระหนกช่องทางโต ช่วยส่งให้ลายปูนปั้นหน้า
บังงามสง่า ลายปูนปั้นที่วัดเขานันได้อิฐนั้นนับเป็นงานฝีมือระดับสูง และยังสมบูรณ์อยู่ทุกส่วน ปูนปั้น
ด้านทิศตะวันตก ปั้นเป็นครุฑยืนใหญ่ ประกอบด้วยกระหนกช่องทางโตปลายสะบัด เช่นเดียวกับ
ด้านหน้าแต่ก้านลายใหญ่กว่าการออกลายไม่ละเอียดเท่าด้านหน้า แต่ก็ให้ความรู้สึกได้ดี

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดเกาะ

วัดเกาะ เป็นวัดโบราณไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างเมื่อใด เป็นวัดที่ยังสมบูรณ์
ด้วย พระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ เจ้าอาวาสแต่ละรูป ล้วนแต่เป็นผู้ฝีมือทาง
ด้านช่าง มีลูกศิษย์ที่เป็นช่างอยู่มากมาย จึงได้รับการเอาใจใส่ดูแลถาวรวัตถุด้วยดีตลอดมา

วัดเกาะ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี มีถนนพานิชเจริญ และถนน
มาดยวงศ์ผ่านบริเวณทางเข้าวัด เดิมเข้าใจกันว่าที่นี้เป็นเกาะ แต่เนื่องจากสายน้ำของแม่น้ำ
เพชรบุรีมีการเปลี่ยนทิศทาง คลองก็กลายเป็นถนน บ้านเรือน จึงไม่เหลือร่องรอยของความเป็น
"เกาะ" อยู่เลย วัดเกาะมีชื่อเสียงในทางประกอบเมรุ ที่สวยงามทั้งรูปทรง ลวดลาย จนเป็นที่
รู้จักกันดีในปัจจุบัน เพราะมีช่างประจำอยู่ที่วัด

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก ปั้นเป็นภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ประกอบ
ด้วยลายกระหนกทางไหล ลักษณะไม่พริ้วเท่าไดนัง (ภาพที่ 27)

ปูนปั้นหน้าบันทิศตะวันตก รูปตอนบนเป็นภาพเทพนม ตอนล่างเป็นภาพราหูอมจันทร์
ประกอบด้วยกระหนกก้านชดแตกข้อ เป็นภาพนางฟ้าร้ายรำ และภาพครุฑตอนบนออกลายเป็น
ลายพุ่มแต่ดูจะแน่นกว่าหน้าบันด้านหน้า

ปูนปั้นหน้าพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม

วัดไผ่ล้อม เป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่สมัยอยุธยา ปัจจุบันเป็นวัดร้าง (ภาพที่ 28) แต่
ชาวบ้านใกล้เคียงยังคงใช้สถานหนึ่งประกอบพิธีทางศาสนาในบางครั้ง วัดไผ่ล้อมมีถนนพระทรง
ตัดผ่านทางด้านทิศใต้ และทางด้านทิศเหนือติดกับกำแพง เรือนจำจังหวัดเพชรบุรี สิ่งที่ยังหลง
เหลือให้เราศึกษาก็คือ ตัวพระอุโบสถ และเจดีย์ขนาดย่อม 1 องค์ ซึ่งอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม มีลวดลายปูนปั้นให้ชมด้านเดียวกันถึงสองหน้าบัน
เครื่องบนหลังคาหน้าด้านหน้าพังไปหมดแล้ว มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ทำการซ่อมใหม่ เข้าใจว่า

เป็นพระประธานองค์เดิม และยังมีพระพุทธรูปหินทราย ใบเสมา ซึ่งชำรุดเป็นส่วนใหญ่กองอยู่ด้านหลังพระประธาน ลายปูนปั้นหน้าบันด้านหลังสุด ภาพประธานเป็นภาพนกกองเห็นแต่หางซึ่งรำแพนอยู่เท่านั้น ประกอบด้วยลายพุ่มช่อหางโต ก้านลายใหญ่และหนา ช่อหางโตเล็กออกช่อเรียงกันไป ปูนปั้นด้านหลังช่องกลาง เป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑ ประกอบด้วยลายพุ่มช่อหางโต ลักษณะลายเป็นแบบเดียวกับด้านหลัง แต่ที่พระอุโบสถหลังนี้แปลกไปจากที่อื่นก็ตรงที่ ผนังของหน้าบันช่องกลางทำเป็นห้องโถงเล็กอีกห้องหนึ่ง ผนังด้านในมีภาพลายปูนปั้นเต็มผนัง เป็นภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติ เป็นปราสาท 7 ชั้น ศาลา เขิงผา ภูเขาดันไม้ และภาพพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ฝีมือการปั้นนั้นเนียนคม มองผ่าน ๆ นึกว่าปั้นยังไม่เสร็จอันที่จริงแล้วเป็นการแสดงชั้นเชิงการใช้ เครื่องปาดไปมาสีลาของลายออกไปทางธรรมชาติ ดงามยิ่ง (ภาพที่ 29)

ปูนปั้นหน้าพระอุโบสถทั้ง 5 แห่งได้แก่ พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม พระอุโบสถวัดสระบัว พระอุโบสถวัดเขายันไดอิฐ พระอุโบสถวัดเกาะ และพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เป็นเสมือนหนึ่งพลังทางวิชาการ เป็นครู เป็นแม่แบบ ที่เหล่าช่างของเมืองเพชรทุกสาขาวิชาช่าง ไม่ว่าจะเป็นช่างปูนปั้น ช่างแกะสลักไม้ ช่างเขียนลาย และช่างประดับกระจก ต่างก็มักไปดู ไปมอง ไปศึกษาทั้งรูปแบบ และวิธีการกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะช่างปูนปั้นในสมัยปัจจุบันทุกรายที่ได้ทำการสัมภาษณ์ต่างยอมรับว่าได้เคยไปศึกษา ลอกเลียนแบบ ลักจำมาทุกคน ปูนปั้นสมัยอยุธยาในเพชรบุรีเท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นบรรดาช่างต่างยอมรับว่าเป็นฝีมือชั้นครูและต่างก็นำเอารูปแบบปูนปั้นเหล่านั้นไปปรับปรุงดัดแปลงตามความคิดของตน ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จจนยึดถือเป็นอาชีพที่สืบทอดกันต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน¹²

ปูนปั้นเมืองเพชรบุรีสมัยรัตนโกสินทร์

ช่างปูนปั้นเพชรบุรีมีโอกาสดีกว่าช่างแหล่งอื่น ๆ ตรงที่มีรูปแบบปูนปั้น และวิธีการที่ต่อเนื่องมาโดยตลอด นับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา โดยเฉพาะปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ และพระพุทธรูป ได้สร้างสรรค์ไว้อย่างประณีต มีให้ชมหลายรูปที่กระจาย

¹² บัวไทย แจ่มจันทร์, ปูนปั้นสมัยอยุธยาในเพชรบุรี เอกสารอัดสำเนา, 2526, หน้า 51-56.

แบบ ทั้งนี้ก็ด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันเป็นเหตุให้ทางวัดจัดหาช่างที่มีฝีมือคอยปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะวัตถุสถานให้สวยงามน่าชมอยู่เสมอ

สถานที่สำคัญ ๆ ของงานปูนปั้นสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีอยู่มากมายหลายแห่ง อันเป็นผลมาจาก ความรักความห่วงใยในศิลปะประจำเมืองเพชรบุรี ก่อให้เกิดการสืบทอดลวดลายสมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏอยู่มิใช่น้อย แต่พอล่วงเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในรัชกาลนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อวงการช่างศิลปกรรมอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการสถาปนาพระราชวังบนเขาวิ้ง หรือเขาสมน ตามที่ชาวบ้านเรียกขาน ต่อมาเปลี่ยนเป็น "พระนครคีรี" เป็นเหตุให้บรรดาช่างศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ดันตัวขึ้นรับรู้รับเรียนเอาแบบอย่างศิลปกรรมที่เป็นสมัยนิยม นำไปปรับปรุงหรือประสานกับการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่มีความชัดเจนอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะงานปูนปั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงคตินิยมในรูปแบบลวดลายสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นลวดลายเครือเถาบ้าง ลายเครือคนฝรั่งบ้าง ดังตัวอย่างที่วัดมหาสมณาราม ศาสนาสถานวัดสนามพราหมณ์ เป็นต้น

งานปูนปั้นเมืองเพชรบุรี ภายหลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา เริ่มมีรูปแบบ โดยเฉพาะลวดลายที่แสดงออกในงานปูนปั้นของช่างปูนปั้นแต่ละท่านมีความหลากหลายต่าง ๆ กันออกไป แม้ว่าลวดลายต่าง ๆ นั้นจะไปจากแม่ลายที่เป็นชนบทนิยมมาแต่เดิมก็ตาม แต่บรรดาช่างปูนปั้นแต่ละท่านจะพัฒนาลักษณะของรูปลักษณ์และลูกเล่นที่เป็นกลเม็ดในการแสดงออกการปั้นปูนทำเป็นลวดลายให้พิศดารต่าง ๆ กัน ตามความสามารถอันเป็นปัจเจกภาพของแต่ละบุคคล ตัวอย่างงานปูนปั้นที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ พึงเห็นได้จากงานปูนปั้นพระอุโบสถวัดปากคลอง ซึ่งเป็นฝีมือของช่างแป้ว¹³ ซึ่งเดิมเป็นช่างแทงหยวก แต่ก็ได้ปรับปรุงแบบและลักษณะเฉพาะของงานปูนปั้นให้เข้ากับความถนัดของตัวเองเป็นเกณฑ์ งานปูนปั้นหน้าบันวิหารหลวง วัดมหาธาตุ ของครูพิน อินฟ้าแสง งานปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดเขมา ของนายอยู่ อินมี เป็ ต้น

¹³ จุฑทัศน์ พยาฆรานนท์, ปูนปั้นเมืองเพชรบุรี, การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เพชรบุรี : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 29-31 สิงหาคม 2524, หน้า 130.

ปูชนียวัตถุมหาธาตุวิหาร

วัดมหาธาตุวิหาร เป็นวัดใหญ่และสำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรี จัดเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด "วรวิหาร" ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี มีถนนดำเนินเกษมเสียบผ่านหน้าวัด ภายในบริเวณวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ โบราณสถาน และโบราณวัตถุมากมาย เป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมวัดมากวัดหนึ่ง (ภาพที่ 30)

วัดมหาธาตุวิหาร ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างในสมัยใด มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างราว ๆ สมัยทวารวดี-สุโขทัย อายุราว ๆ 800 - 1,000 ปี โดยสันนิษฐานจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ภายในวัด มีการขุดพบซากอิฐสมัยทวารวดีอยู่เป็นจำนวนมาก มีผู้กล่าวว่าวัดมหาธาตุ น่าจะเป็นวัดที่เจริญรุ่งเรืองและเป็นพระอารามหลวงมาก่อน ต่อมากลับซำรุดทรุดโทรมลงจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2459 ซึ่งมีพระราชสุวรรณ์ (หลวงพ่อบุชิต) เป็นเจ้าอาวาส¹⁴

วัดมหาธาตุวิหาร เป็นชื่อที่ใช้อย่างเป็นทางการในปัจจุบันนี้แต่วัดมหาธาตุยังมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกในสมัยก่อนอีก เช่น "วัดหน้าพระธาตุ" ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงดำริว่าไม่ได้ความหมายจึง เปลี่ยนเสียใหม่ว่า "วัดหน้าพระธาตุ" ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "วัดมหาธาตุ" แต่ชื่ออีกอย่างหนึ่งที่มีการค้นพบที่ใช้เป็นชื่อเรียกวัดนี้ด้วยเหมือนกัน คือ "วัดพระศรีมหาธาตุ"¹⁵ วัดมหาธาตุตั้งอยู่บนเนื้อที่ 8 ไร่ 1 งาน 9 ตารางวาและยังมีที่ดินส่วนที่เป็นของวัดอยู่นอกกำแพงจรดท่าน้ำ ซึ่งในสมัยก่อนมีศาลาท่าน้ำสำหรับพระภิกษุสามเณรใช้เป็นที่สรงน้ำต่อมาถูกไฟไหม้หมด ปัจจุบันได้สร้างเป็นตลาดขึ้นแทน ภายในบริเวณวัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีถนนออกผ่านกลางส่วนที่ 1 อยู่ทางทิศใต้เป็นฝ่ายสังฆาวาสประกอบด้วยกุฏิ เสนาสนะ หอฉัน ส่วนที่ 2 อยู่ทางทิศเหนือเป็นฝ่ายพุทธาวาสเป็นที่ประดิษฐานของ โบราณสถานและ โบราณวัตถุ อาทิ พระปรารค์ 5 ยอด พระอุโบสถ วิหารหลวง นิพิตภัณฑ์ ตลอดจนเป็นที่สำหรับใช้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ภาพลายปูนปั้นทั้งองค์พระปรารค์และวิหารหลวง ส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือของครุฑิน อินฟ้าแสง และนายทองร่วง เอ็มโอบุส

¹⁴ วัดมหาธาตุวิหาร เพชรบุรี, วัดมหาธาตุวิหาร, เอกสารการประชาสัมพันธ์, เพชรภูมิ ออฟเซทการพิมพ์, 2536 หน้า 6.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ปู้นหน้าวิหารหลวง ภาพปู้นหน้าบันพระวิหารแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนบน (ภาพที่ 31) ภาพประธานปู้นเป็นภาพนารายณ์สี่กรทรงครุฑ และครุฑเหยียบบ่าทนมานอีกทอดหนึ่ง ประกอบด้วยลายกนกกำกั้นชด ออกช่อเป็นภาพครุฑรายรำ ก้านกนกใหญ่ก้านใบกนกท่อม้วนตัวอย่างงดงามแสดงถึงความเป็นเลิศในเชิงช่าง จังหวะการจัดวางประสานสัมพันธ์กันดี ก ก ใหญ่ ใบท่อนิยมทำกันมาแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ตอนล่าง (ภาพที่ 32) ปู้นเป็นซุ้มเรือนแก้ว มีภาพเทพนม นั่งเรียงเป็นแถว ปล่อยพื้นหลังซุ้มว่างไว้ ภาพเทพนมจึงเด่นมากภาพเทพนมปู้นเล็ก 1 องค์ สลับกัน

ปู้นหน้าวัด เขมาภิรติการาม

วัดเขมาภิรติการาม เดิมเรียกว่า "วัดห้องคู้" เพราะสร้างชานาะยาวตามแนวคู้ง ล้ำคลอง ทางตอนเหนือของวัดเป็นท่าจอดเรือสำหรับซื้อขาย ชนส่งสินค้า ส่วนมากจะเป็นสินค้า ประเภทของป่า ของสวน ของทะเล และที่ชะขาดเสียมได้ก็คือ น้ำตาลโตนด จัดว่าเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าที่สำคัญแห่งของเมืองเพชร เรียกกันโดยทั่วไปว่า "ท่าเรือหัวสะพาน" วัดเขมาฯ ปัจจุบันมักจะเรียกชื่อกันโดยทั่วไปว่า "วัดหัวสะพาน" เริ่มดำเนินการก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2453 โดยหลวงพ่อดอน พระอาจารย์ปลื้ม กำนันผ่อง และพระครูเกษม ธรรมภิรติ (ผล ธัมมโชโต) ร่วมกับชาวบ้านจัดตั้งขึ้น อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 8 กิโลเมตร ริมถนนเพชรเกษมก่อนจะถึงตัวเมืองเพชรบุรี

ปู้นหน้าบันพระอุโบสถ ด้านทิศตะวันออก ภาพตอนบนรูปประธานเป็นภาพนารายณ์ ทรงครุฑ ทำทางองอาจผิงผายออกแอ่นมีปีกอยู่ที่เขน ยกขึ้นอยู่ในท่ารำอย่างได้วง ประกอบด้วยลายกนกกำกั้นชดม้วนตัวอย่างสวยงาม ภาพตอนล่างปู้นเป็น วัชชายสิทธิ์ตะทรงม้ากัททะเล่จออก บรรพชา มีพระอินทร์จูงม้าในท่าเหาะอยู่ด้านหน้า เลยไปก็เห็นภาพเทวดาเหาะแบกธงลอยละลิว นายฉันทะจับหางม้าติดตาม มีเทวดาถือเครื่องอัฐบริขารตามเสด็จ หลังสุดของตอนบนของภาพมี ภาพเทวดามีภาพเทวดานั่งอยู่บนก้อนเมฆแสดงกิริยาคารวะด้วยการประนมมือถือดอกไม้อันทิศตะวันตกภาพตอนบนรูปประธานเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑขนาด ปีกครุฑอยู่ที่สะโพก มีฉับอยู่ที่หางขนาด เท่าฉับขนาด นาคนั้นทำเป็นนาคหัวเดียวอัปากเห็นเขี้ยวแหลม ทำทางนำกล้ว มีลำตัวอยู่สองข้าง ประกอบด้วยลายกนกกำกั้นชด ภาพตอนล่างเป็นภาพรามสูรย์เมขลา รามสูรย์อยู่ทางด้านซ้าย เงี้ยววาน ขึ้นัว แสดงอาการโมโหโกรธเป็นที่ยิ่ง นางเมขลาหล่อแก้วรายรำอยู่ทางขวามือ

ลูกแก้วแสงออกเป็นประกาย มีดวงอาทิตย์ครึ่งดวงอยู่ตรงกลางตอนบนของภาพดวงอาทิตย์นั้นได้
 งดงามมาก กลางดวงอาทิตย์ลงสีให้ดูเป็นว่าท้องฟ้ากำลังมืดครึ้ม ตรงกลางระหว่างรามสูรย์
 เมขลา และทางขวาสุดมีภาพคนพรรณแสดงอาการตกใจอยู่บนก้อนเมฆ เป็นฝีมือของนายอยู่ อินมี
 (ภาพที่ 33)

ปูนปั้นลงสีพระอุโบสถวัดปากคลอง

วัดปากคลอง ตั้งอยู่ที่ตำบลบางครก อำเภอบ้านแหลม อยุรวิมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ที่ไหล
 เรื่อยลงมาแล้วแยกออกเป็นสองสายตรงหน้าวัด สายทางขวามือไหลไปลงอ่าวบ้านแหลม ส่วน
 สายทางซ้ายมือไหลผ่านวัดเขาตะเคราแล้วไหลไปลงอ่าวบางตะบูน ชาวบ้านนิยมเรียกชื่อกัน
 โดยทั่วไปว่า "วัดปากคลองบางครก"

พระอุโบสถวัดปากคลอง จัดสร้างขึ้นสมัยหลวงพ่อโสก (พระครูโสก ธรรมสาร)
 พ.ศ. 2468 และได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมกำแพง เจดีย์ใหญ่ (อยู่หน้าพระอุโบสถ) ในสมัย
 หลวงพ่อสี (พระครูชิรธรรมโสกิต) พ.ศ. 2518 ลายปูนปั้นหน้าบัน ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง เป็น
 ผลงานปูนปั้นของ นายแป้ว บำรุงพุทธ ช่างปูนปั้นชั้นครูคนหนึ่งของเมืองเพชร

ปูนปั้นที่โบสถ์วัดปากคลอง นอกจากจะปั้นรูปประธานเป็นภาพเทพนมและลายดอกไม้
 แล้วที่นี่ยังมีอีกอย่างหนึ่งก็คือ วิธีการลงสีในงานปูนปั้น ซึ่งโดยทั่วไปจะไม่ใคร่มีใครลงสีในงานปูน
 ปั้นเพราะถือว่าจะทำให้งานปูนปั้นลดคุณค่าลงและเสียความรู้สึกลงไปมาก แต่งานลงสีปูนปั้นที่นี้
 กลับงดงามน่าชมไม่น้อยเลย ทั้งนี้ก็ด้วยการลงสีของนายแป้ว นายแป้วจะใช้น้ำซุบทาลงไปบนลวด
 ลายก่อน แล้วจึงลงสีตามไป ในการลงสีก็มีใช้ว่าจะลงทีเดียวเต็มทั้งภาพ นายแป้วจะเลือกลง
 สีลงแต่บางส่วนบางตอน เช่นสีเหลืองอ่อน ๆ ก็ลงเฉพาะภาพเทพนม เครื่องแต่งกาย เครื่อง
 ประดับ ลายประกอย บางตอนก็ใช้แบบเช็ดออก ซึ่งนายแป้วจะใช้ผ้าชุบน้ำหมาด ๆ เช็ดออกก็จะ
 ทำให้สีจางลง การเช็ดสีก็ต้องเช็ดขณะยังไม่แห้งซึ่งต้องทำเร็ว ๆ จึงทำให้เกิดความอ่อนแก่ใน
 ตัวลายเช่นกัน ช่วยให้งานปูนปั้นแบบลงสีที่โบสถ์วัดปากคลองงามแปลกตากว่าที่อื่น (ภาพที่ 34)

ปูนปั้นชุ่มประตู่พระอุโบสถวัดลัณพลาศัย

วัดลัณพลาศัย เป็นวัดเก่าแก่อยู่อกกลางเมืองเพชรบุรี มีกลุ่มช่างและช่างที่มีฝีมือไว้
 หลายท่าน เช่น หลวงพ่อฤทธิ์ จัดว่าเป็นช่างฝีมือเอกของวัดนี้ ครูนิณ อินทร์ฟ้าแสง ครูเบา

บารุงพุทธ เป็นต้น วัดพลับพลาชัยมีถนนดำเนินเกษมผ่านกลาง ใกล้กับวัดมหาธาตุฯ

ปูนปั้นซุ้มประตูโบสถ์ทั้ง 4 ซุ้ม เป็นฝีมือของนายแบ่ง บารุงพุทธ ซึ่งได้อุทิศตัวให้กับ พระพุทธศาสนาถึงกับใช้นามสกุลว่า "บารุงพุทธ" ซุ้มประตูทั้ง 4 ซุ้มนี้เป็นภาพรามเกียรติ์

- ซุ้มตะวันออกด้านซ้าย เป็นภาพทพทมาศเข้าห้องนาวารินทร์
- ซุ้มตะวันออกด้านขวา เป็นภาพวิรุฬหิจำบังลม
- ซุ้มตะวันตกด้านซ้าย เป็นภาพศึกทศกัณฐ์
- ซุ้มตะวันตกด้านขวา เป็นภาพศึกมังกรกัณฐ์

นายแบ่ง บารุงพุทธ ได้ฝากฝีมือปูนปั้นไว้อย่างน่าดู น่าชม จัดว่าเป็นฝีมือชั้นครูทีเดียว ไม่มีรางวัลสำหรับท่าน แต่วิญญานของท่านคงได้รับรู้เอาไว้อย่างดีว่า ประชาชนคนดู ลูกหลานเมืองเพชรได้แอบมอบรางวัลให้กับท่านแล้ว

ปูนปั้นประกอบเครื่องถ้วยชามหน้าบันพระอุโบสถ วัดทองนพคุณ

วัดทองนพคุณ ตั้งอยู่ที่ตำบลวังตะโก อำเภอเมืองเพชรบุรี ปูนปั้นที่หน้าบันพระอุโบสถนั้นสวยงามแปลกตา เป็นปูนปั้นประกอบเครื่องถ้วยชาม ลักษณะเป็นฝีมือของชาวจีน

พระอุโบสถวัดทองนพคุณเป็นพระอุโบสถขนาดย่อม หลังคา ซ่อฟ้า ใบระกา ซ่อมใหม่ ด้านหน้าประตู 2 ประตู ด้านหลังมี 1 ประตู บานประตูทั้งด้านหน้าและด้านหลังเขียนลายรดน้ำ ชำรุดลบเลือนไปมาก แต่ก็ยังมีร่องรอยให้เห็นอยู่บ้าง หน้าต่างมี 6 ช่อง ไม่เหลือร่องรอยของลายรดน้ำให้เห็น ที่เด่นมากอยู่ตรงที่หน้าบันทางด้านทิศตะวันออก คือเป็นภาพปูนปั้นประกอบเครื่องถ้วยชาม คือมีทั้งชนิดเป็นชาม จาน และฝาถ้วย ส่วนใหญ่เป็นเครื่องลายคราม ส่วนเครื่องถ้วยสี ประดับไว้เป็นกลุ่มใหญ่ ทำเป็นอย่างดวงแก้ว มีปูนปั้นมังกรจีนข้างละตัว จะแปลกอยู่อีกแห่งก็คือตอนช่วงล่าง เป็นปูนปั้นพญานาคแบบไทยใหญ่กว่ามังกรจีน ลงสีไว้สวยงาม

ปูนปั้นประกอบเครื่องถ้วยชามวัดทองนพคุณ นอกจากจะได้เห็นฝีมือแบบเครื่องถ้วย ภาพมังกรจีน ภาพพญานาค ต้นไม้ดอกไม้และการลงสีแล้ว ยังได้เห็นถึงฝีมือการปั้น วิธีประดับเครื่องถ้วย ชาม จาน คล้ายดอกไม้ที่กำลังบาน ส่วนฝาถ้วยคล้ายดอกไม้ที่ยังตูมอยู่ (ภาพที่ 35)

ปูนปั้นเมืองเพชรบุรีสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบันช่างปูนปั้นเพชรบุรี พยายามที่จะพัฒนารูปแบบให้ เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์ โดยเน้นเนื้อหาและอารมณ์สอดใส่เข้าไปในผลงานปูนปั้น แต่ก็ เป็นไปอย่าง เชื่องช้า และไม่เต็ม ที่นัก เพราะช่างปูนปั้นยังคงต้องทำงานตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเจ้า อาวาสของวัดต่าง ๆ นั่นเอง และก็มีอยู่บ้างที่ผู้ว่าจ้างหรือเจ้าอาวาสวัด เชื่อในฝีมือ ความคิด ของช่าง ก็มักจะปล่อยให้ช่างได้ทำงานปูนปั้นอย่างอิสระ แต่เป็นไปไม่ตลอด การขัดแย้งทาง ความคิด เป็นตัวชี้ขึ้นความสามารถของช่าง นอกจากนั้นแล้วช่างปูนปั้นต่างก็มีภาระที่ต้องรับผิดชอบ เกี่ยวกับครอบครัวในการดำเนินอาชีพ ประกอบกับปัญหาในเรื่องเวลา ปัญหาเศรษฐกิจ ที่ ผลักดันให้ช่างต้องปรับปรุงรูปแบบให้ เป็นไปตามจุดประสงค์ของผู้ว่าจ้าง รูปแบบของงานปูนปั้นไม่ ว่าจะเป็นหน้าบันโบสถ์ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง มณฑป ศาลหลักเมือง ก็ยังคงมีรูปแบบไม่ห่าง ไกลกับรูปแบบเดิมเท่าใดนัก

ปูนปั้นวรรณคดี วัดมหาธาตุ เป็นตัวอย่างของงานปูนปั้นในสมัยปัจจุบัน ที่วัดมหาธาตุนี้ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์งานปูนปั้นของช่างเมืองเพชร เพราะเหตุว่าที่มีผลงานของช่างที่มีชื่อเสียง ในระดับช่างชั้นครูอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิฝีมือครูพิณ อินทร์ฟ้าแสง นายทองร่วง เอ็มโอบุส นายเฉลิม พึ่งแดง เป็นต้น ตัวอย่างงานปูนปั้นในสมัยปัจจุบันเช่น (ภาพที่ 36)

ปูนปั้นชุดพระอภัยมณี (ฝีมือช่างทองร่วง) (ภาพที่ 37)

ปูนปั้นชุดเทวโลก (ฝีมือช่างเฉลิม)

ปูนปั้นชุดการเมือง (ฝีมือช่างทองร่วง) (ภาพที่ 38)

ปูนปั้นพระพุทธรองค์เสด็จจากดาวดึงส์ (ฝีมือช่างเยี่ยม)

นอกจากลวดลายปูนปั้นอันหลากหลายที่วัดมหาธาตุแล้ว ปัจจุบันผลงานปูนปั้นของช่าง เพชรบุรีก็ยังมีปรากฏอยู่โดยทั่วไปตามวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งฝีมือก็ไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากันทั้งที่ เป็นฝีมือช่างรุ่นใหม่ก็ตามตัวอย่างของงานในปัจจุบันนี้ เช่น

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดท่าคอย อำเภอท่ายาง (ภาพที่ 39)

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดคงคาราม อำเภอเมืองเพชรบุรี

ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดเวียงคอย อำเภอเมืองเพชรบุรี
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดลักษณาราม อำเภอบ้านแหลม
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดในกลาง อำเภอบ้านแหลม
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดชะอำคีรี อำเภอชะอำ
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดเนรัญชรา อำเภอชะอำ (ภาพที่ 40)
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดชีวประเสริฐ อำเภอเมืองเพชรบุรี
 ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดสนามพราหมณ์ อำเภอเมืองเพชรบุรี
 ปูนปั้นพัทธสีมาวัดสนามพราหมณ์ อำเภอเมืองเพชรบุรี (ภาพที่ 45)
 ปูนปั้นยอดพระอุโบสถวัดสวนสันติ อำเภอเขาย้อย
 ปูนปั้นฐานชุกชีพระประธานวัดถ้ำแก้ว อำเภอเมืองเพชรบุรี

ฯลฯ

เนื่องจากช่างปูนปั้นเมืองเพชรบุรีมีฝีมือเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ดังนั้นผลงานปูนปั้นจึงปรากฏอยู่ในหลายจังหวัด เช่น

- ชุ่มประตูประอุโบสถ ฐานชุกชีพระประธาน ทอระฆัง วัดเขาไกรลาศ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- หน้าบันพระอุโบสถวัดกุยบุรี อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- การซ่อมแซมพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ
- ชุ่มประตูวัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพฯ
- หน้าบันพระอุโบสถวัดเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- พระอุโบสถวัดท่าตำหนัก จังหวัดนครปฐม
- พระอุโบสถวัดลำประทวน จังหวัดนครปฐม
- ศาลาพระ วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี
- พระอุโบสถวัดลำเรียง จังหวัดระนอง
- พระอุโบสถวัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี

นอกจากนั้นช่างปูนปั้นเมืองเพชรบุรียังได้รับเกียรติอันสูงยิ่ง โดยได้รับเชิญจากกรมศิลปากรให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการซ่อมแซมพระบรมมหาราชวัง คราวงานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เช่น

ช่างทองร่วง เอ็มโอสถ์

ช่างสอย ศิลปะกอบ

ช่างฉลิม พิงแดง

และจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ช่างชั้นครูของเมืองเพชร ทุกท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการไม่แพร่หลายของผลงานในต่างจังหวัดตรงกันอยู่ 3 ประการ คือ

1. งานในจังหวัดเพชรบุรีมีไม่ขาดระยะ บางท่านบอกว่างานล้มมือ
2. งานในต่างจังหวัดต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงจึงทำให้ราคาสูงตามไปด้วย ผู้ว่าจ้างจะต้องมีใจรักศิลปะจริง ๆ เท่านั้นจึงจะจ้างให้ทำ

3. ลำบากและยุ่งยากต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว

ดังนั้นผลงานในต่างจังหวัดจึงไม่ค่อยปรากฏให้เห็นกันมากนัก จะมีอยู่บ้างที่กรุงเทพฯ และจังหวัดทางภาคใต้ลงไปจนถึงจังหวัดระนอง ส่วนทางภาคเหนือและทางภาคอีสานไม่ปรากฏมีผลงาน

จากผลงานที่ยกมาในบทนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสามารถของช่างเพชรบุรีที่สืบทอดมรดกงานปูนปั้นเอาไว้ได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเมืองเพชรโดยแท้ประการหนึ่ง ที่ยังคงรักษาไว้โดยมิได้ขาดสายโดยชาวเพชรบุรีเอง